

Protokoll fört vid enskild föredragning

Social- och miljöavdelningen
Socialvårdsbyrån, S2

Beslutande
Minister

Annette Holmberg-Jansson

Föredragande

Specialsakkunnig

Tove Nylund

Justerat

Omedelbart

Nr 62

Plan för en strategi för barn och unga.

ÅLR 2023/7797

Beslut

Landskapsregeringen beslöt att anta plan för en strategi för barn och unga, enligt **bilaga S223E26**.

Plan för en strategi för barn och unga

**”FAST MAN ÄR LITEN ÄR MAN MINST LIKA VIKTIG SOM EN
STOR”**

Dnr: ÅLR 2023/7797

Datum: 9.10.2023

PB 1060, AX-22111 Mariehamn

registrator@regeringen.ax

+358 18 25 000

www.regeringen.ax

Innehåll

1. Bakgrund.....	2
2. Ramverket.....	3
2.1. Förenta nationerna: konvention om barnets rättigheter samt FNs hållbarhetsmål	3
2.2. Agenda 2030 och FNs hållbarhetsmål	5
2.3. EU.....	6
2.4. Norden.....	7
2.5. En nationell barnstrategi i Finland.....	8
2.5. Åländska program och policydokument	10
2.5.1 Förslag till familjepolitiskt program.....	10
2.5.2 Ungdomspolitiskt program för landskapet Åland.....	11
2.5.3. Utbildningspolitiskt program för landskapet Åland	11
2.5.4. Ålands hållbarhets och utvecklingsagenda.....	11
2.5.5. Det funktionshinderspolitiska programmet.....	12
2.5.6. Det ANDTS-politiska programmet.....	12
2.5.7. Folkhälsostategi för Åland	13
2.6. Pågående projekt för målgruppen för barn och unga.....	13
2.6.1. Projekt Bygg respekt, motarbeta sexuellt våld i ord och handling.....	14
2.6.2. Projekt Gymnasieutbildning för alla unga	14
2.6.3. Projekt Barn och ungas hälsa och välmående.....	14
2.6.4. Särskilda medel för fritidsaktiviteter riktade till barn och unga.....	15
3. Diskussion och överväganden.....	15
3.1. Åldersgräns och tidsram	15
3.2. Övriga överväganden.....	16
4. Sammanfattning.....	17

1. Bakgrund

Fast man är liten är man minst lika viktig som en stor, är ett citat som tillskrivs Nalle Puh¹, och som får inleda denna plan för en strategi för barn och unga.

Ur Ålands landskapsregerings budget för år 2023² framgår reserverade anslag för att ta fram en övergripande plan gällande barn och ungdomsstrategi. Målsättningen i det fortsatta arbetet är strategiska riktlinjer och åtgärder för att skapa en långsiktig och förvaltningsövergripande strategi som en del av utvecklings- och hållbarhetsagendan och förverkligande av barns rättigheter enligt FN:s barnkonvention.

Skrivningar gällande barnstrategi och framtagande av en barnstrategi har funnits i landskapsregeringens budgeter under flera år, t ex i budget 2021³ där "landskapsregeringens mål är att utveckla en tydlig barnstrategi vilket är en viktig komponent för att nå målen i utvecklings- och hållbarhetsagendan". Före budget 2023, då uppdraget infördes under socialvårdsbyråns verksamhetsområde, har ingen avdelning eller byrå tilldelats uppdraget vilket troligen bidragit till att arbetet med framtagande av en strategi inte påbörjats.

Även ur den av lagtinget (2014) antagna utvecklings- och hållbarhetsagendan⁴ framgår: Arbetet med barns rättigheter behöver strategiska mål och tydliga insatser. För att samla de insatser som planeras inom politikområdet behöver strategisk barnpolitik utformas. I beredning av ärenden, i budgetarbete, i framtagande av lagstiftning, i policy- och programarbete ska ett barnrättsperspektiv säkerställas. Särskild uppmärksamhet skall ges åt barn och barngrupper i utsatta situationer och regionala skillnader samt barns delaktighet. Ta i beaktande ett intersektionalistisk perspektiv.

Redan i detta skede av denna plan kan konstateras att frågor kring barn och unga berör samtliga förvaltningsområden inom Ålands landskapsregering och underlydande myndigheter, vilka alla har ett lika stort ansvar för barn och ungas rättigheter. Förenta Nationernas barnrättskommitte⁵ anser att ett verkligt genomförande av konventionen kräver en synlig och tvärssektoriell samordning för att erkänna och förverkliga barnets rättigheter. Det är få, om ens några statliga myndigheter som inte har någon inverkan alls på barns liv, direkt eller indirekt.

¹ A.A. Milne (1882-1956)

² Ålands landskapsregering: Förslag till Ålands budget för år 2023, s 64

³ Ålands landskapsregering: Förslag till Ålands budget för år 2021, s 18

⁴ <https://www.barkraft.ax/fardplaner?goal%5B%5D=18>

⁵ <https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/barnkonventionen/allmanna-kommentarer/allman-kommentar-nr-5.pdf>

I grundlagen (FFS 731/1999)⁶ 6 § *Jämlikhet* konstateras att barn skall bemötas som jämlika individer och de skall ha rätt till medinflytande i utvecklingsfrågor som gäller dem själva. Bestämmelsen⁷ utgör en grund för den positiva särbehandling av barn som är nödvändig för jämlikheten i förhållande till den vuxna befolkningen. Barn kan behöva särskilt skydd och särskild omsorg eftersom de är omyndiga och som grupp svagare än samhällets vuxna befolkning. I enlighet med grundlagens 19 § *Rätt till social trygghet*, skall det allmänna stödja familjerna och andra som svarar för omsorgen om barn så att de har möjlighet att trygga barnens välfärd och individuella uppväxt.

För att varje barn och ung person skall kunna nå sin fulla potential, har samhället ett särskilt ansvar för att de barn, unga och familjer som behöver stöd och hjälp får det. Det är viktigt att man i arbetet ställer barnen och de unga i centrum, dock utan att glömma eller förbise föräldrarna, familjerna och samhället omkring. Det är i första hand föräldrarna som både påverkar och ansvarar för barnens levnadsförhållanden och fostran. Samhället kan genom att rikta stöd för barn och unga i utsatthet, eller i risk för utsatthet, aktivt försöka jämna ut de skillnader som kan hänföras till familjebakgrund och socioekonomiska ställning. För de barn som av olika anledningar inte kan bo med sin biologiska familj, har samhället ett särskilt ansvar, samt för andra barn och unga som är i en särskilt utsatt ställning beroende på t ex funktionsnedsättning. Även föräldrar behöver stöd och hjälp för att kunna erbjuda barn och unga den bästa uppväxtmiljön.

Noteras kan att 40% av alla ålänningar bor i familjer med barn under 18 år, vilket motsvarar 12 147 ålänningar⁸.

2. Ramverket

2.1. Förenta nationerna: konvention om barnets rättigheter samt FNs hållbarhetsmål

Konventionen om barnets rättigheter (barnkonventionen) är en internationell överenskommelse om mänskliga rättigheter. Den ålägger konventionsstaterna att respektera och iaktta barnets rättigheter som tryggas i barnkonventionen. Dessutom ålägger den att den nationella lagstiftningen motsvarar rättigheterna som fastställts i barnkonventionen. Varje människa under 18 år räknas som barn.

⁹Barnkonventionen är den enda internationella konventionen som avser minderåriga och har därför en särställning utifrån ett juridiskt perspektiv. Den barnrättskommitte som ska granska de framsteg som konventionsstaterna gjort avseende genomförandet av konventionen (artikel 43), publicerar allmänna kommentarer som stöd för genomförandet av barnkonventionen.

⁶ <https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/1999/19990731>

⁷ RP 309/1993

⁸ <https://www.asub.ax/sv/statistik/familjer-och-hushall-31122022>

⁹ <https://lapsiasia.fi/sv/konvention-om-barnets-rattigheter>

De allmänna kommentarerna¹⁰ är inte juridiskt bindande men deras betydelse som uttolkare av internationella konventioner är befästa och de hänvisas till som rättskällor såväl internationellt som nationellt. ¹¹ Målsättningen med barnkonventionen är att stärka barnens mänskligt skydd och förverkligande av rättigheterna genom att granska de internationella konventioner som finns och göra tolkningar utifrån ett barnperspektiv och garantera barnens rättigheter som inte återfinns i andra internationella konventioner och som bara berör minderåriga. Konventionen¹² innehåller 54 artiklar som alla är lika viktiga, det finns dock fyra grundläggande principer som alltid ska beaktas då det gäller barn:

- Alla barn har samma rättigheter och lika värde (artikel 2)
- Att barnets bästa ska beaktas vid alla beslut (artikel 3)
- Att alla barn har rätt till liv och utveckling (artikel 6)
- Att alla barn har rätt att säga sin mening och få den respekterad (artikel 12)

Genom Ålands lagtings beslut om bifall¹³ till ikraftträdande på Åland om godkännande av vissa bestämmelser trädde barnkonventionen ikraft 25.3.1991. Till konventionen hör 3 fakultativa protokoll, som har ratificerats inom den åländska lagstiftningsbehörigheten. Ålands landskapsregering rapporterar regelbundet, som en del av Finlands rapportering, hur barnkonventionen uppfylls på Åland inom de områden som är landskapets behörighet. Underlaget från Åland till den senaste rapporteringen, en kombinerad femte och sjätte rapport, lämnades in 2017 och sammanställdes 2019 samt behandlades vid Barnrättskommittens möte i maj 2023. Ålands landskapsregering deltog då för första gången i Barnrättskommittens hörande och svarade på aktuella frågor. Rekommendationerna, som är inofficiellt översatta, gavs ut i juni 2023. Det handlar om sammanlagt 130 rekommendationer utifrån 46 olika områden, som är indelade i 12 olika kategorier. Rekommendationerna är inom lagstiftning som dels är riksbehörighet, dels åländsk behörighet och i vissa fall även delad behörighet. De 12 kategorier som rekommendationerna omfattar och delas in i är följande:

- Allmänna implementeringsåtgärder
- Allmänna principer
- Medborgerliga rättigheter och friheter
- Våld mot barn
- Familjemiljö och alternativ omvårdnad, barn med funktionshinder
- Grundläggande hälsa och välfärd
- Utbildning, fritid och kulturaktiviteter
- Särskilda skyddsåtgärder

¹⁰ <https://lapsiasia.fi/sv/allmanna-kommentarer>

¹¹ SHMs publikation (STM 2023:19) Barns självbestämmande och delaktighet i lagstiftningen om social- och hälsovård

¹² https://unicef.se/barnkonventionen?gclid=EAlalQobChMI9reb5srCgQMVtYZoCR3_wgeEAAAYASAAEglguPD_B

¹³ ÅFS 1991:78 Ålands lagtings beslut om bifall till ikraftträdande av lagen om godkännande av vissa bestämmelser i konventionen om barnets rättigheter

- Implementering av det fakultativa protokollet om inblandning av barn i väpnad konflikt
- Ratificering av internationella instrument för mänskliga rättigheter
- Samarbete med lokala organ

Landskapet Åland nämns särskilt vid en punkt avseende kategorin *Utbildning, fritid kulturaktivitet*, där barnrättskommittén rekommenderar att göra grund- och gymnasieutbildning obligatorisk för alla barn i Finland och på Åland, inklusive asylsökande barn, barn utan uppehållstillstånd och barn med tillfälligt uppehållstillstånd.

Genom läropliktslagen (FFS 1214/2020) som trädde ikraft 1.8.2021 i riket omfattar läroplikten i Finland även gymnasialstadiet och personer under 18 år. På Åland avser läroplikten grundskolan i enlighet med landskapslag (2020:12) om barnomsorg och grundskola.¹⁴

I enlighet med I landskapslag (ÅFS 2014:33) om ombudsmannamyndigheten ska ombudsmannamyndigheten på olika sätt ska främja fullgörandet av den av Förenta Nationernas generalförsamling antagna konventionen om barnets rättigheter. Barnombudsmannen¹⁵ uppgifter är bl a att se till att barnens rättigheter tillgodoses, bevaka de åländska barnens intressen och vara med och påverka beslut gällande barn och ungdomars liv på Åland. Barnombudsmannen ska även främja FN:s konvention om barnets rättigheter.

Föreningen Rädda Barnen på Åland rf, arbetar aktivt med och utifrån barnkonventionen genom att stärka barn, ungdomar och vuxnas kunskap om barnkonventionens bestämmelser. Rädda Barnen erbjuder föreläsningar och kurser om barns rättigheter, sprider metoder för hur rättigheterna kan förverkligas och ger praktisk handledning vid beslutsprocesser som handlar om barn och unga.¹⁶ Under ledning av Rädda Barnen framställdes en alternativrapport till FN:s barnrättskommitté från civilsamhällets organisationer och andra berörda parter, som överlämnades i juli 2022.¹⁷ Rädda Barnens verksamhet finansieras till stor del genom medel från Penningautomatföreningen (PAF).

Vad gäller beaktande av och tillämpande av barnkonventionen och dess 54 artiklar har landskapsregeringens alla enheter och underlydande myndigheter ett lika stort ansvar. I dagsläget har socialvårdsbyrån påtagit sig ett ansvar avseende själva rapporteringen vad gäller uppfyllandet av barnkonventionen. Inför ett utlåtande begärs underlag in från landskapsregeringens olika avdelningar samt underlydande myndigheter, liksom även ibland t ex av Kommunernas socialtjänst k.f.

2.2. Agenda 2030 och FN:s hållbarhetsmål

¹⁴ Läropliktslag (FFS 1214/2020) och landskapslag (2020:32) om barnomsorg och grundskola

¹⁵ <https://www.ombudsman.ax/barnombudsman>

¹⁶ <https://raddabarnen.ax/vad-vi-gor/barnkonventionen/>

¹⁷ <https://raddabarnen.ax/app/uploads/2021/03/civilsamhallets-arbetsrapport-om-barns-rattigheter-pa-aland-mars2021.pdf>

På den FN-konferens om hållbar utveckling som hölls i Rio de Janeiro 2012, togs beslut om att ta fram nya globala mål för hållbar utveckling som syftar till att utrota fattigdom, stoppa klimatförändringarna och skapa fredliga och trygga samhällen; i september 2015 antogs FNs nya hållbarhetsagendan, Agenda 2030. De 17 målen är indelade i delmål med mätbara indikatorer. De tre dimensionerna av hållbar utveckling; ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensioner genomsyrar målen för att skapa hållbar, inkluderande och rättvis utveckling för alla. Vad gäller barn och unga kan specifikt mål 1 – Ingen fattigdom, mål 2 – Ingen hunger, mål 3 – God hälsa och välbefinnande och mål 4 – god utbildning för alla nämnas.¹⁸

På Åland antogs en Hållbarhets- och utvecklingsagenda (utgående från lagtingets beslut 2014) med sju strategiska utvecklingsmål med målsättning att vara uppfyllda 2030, se närmare kapitel 2.5.4.

2.3. EU

Även inom den Europeiska unionen finns det omfattande program och policyn avseende barn och unga.

Syftet med den europeiska barngarantin (European Child Guarantee) som godkändes i juni 2021, är att bekämpa social utslagning och stärka jämlika möjligheter genom att garantera barnen den basservice de behöver. Barngarantin är en del av en omfattande helhet som har fastställts i den europeiska pelaren för sociala rättigheter och i EUs strategi för barns rättigheter. Syftet med barngarantin är att stödja särskilt de barn och familjer som är i en utsatt ställning och investera i barns välbefinnande. I Finland genomförs det nationella handlingsprogrammet för barngarantin inom den nationella barnstrategin. Målen för handlingsplanen i barngarantin och indikatorerna för uppföljning av målen preciseras i det fortsatta arbetet.

Ett viktigt mål i alla EU-länder är att minska barnfamiljers fattigdom, eftersom fattigdom får följder för utbildningen, hälsan och arbetsmöjligheterna i vuxenlivet; fattigdomen begränsar.¹⁹ Barngarantin syftar till att förhindra generationsöverskridande sociala problem och garantera tillgång till bastjänster för utsatta barn. Medlemsstaterna rekommenderas bli ge barn fri och fungerande tillgång till barnomsorg och förskoleverksamhet, utbildning och skola, åtminstone en näringsrik måltid varje skoldag, tillgång till hälso- och sjukvård. Särskild hänsyn ska tas till barn från utsatta miljöer såsom barn med funktionsnedsättning, barn med otrygga familjeförhållanden och barn med migrantbakgrund. Ett av målen i den europeiska barngarantin är att alla barn och unga ska ha lika möjligheter; det centrala målet för den nationella handlingsplanen för barngarantin är att säkerställa att barn och unga i utsatt ställning får den basservice de behöver.²⁰

EU-strategin för barnets rättigheter antogs 24.3.2021 och omfattar 6 temaområden inklusive föreslagna åtgärder där

¹⁸ <https://fn.se/vi-gor/utveckling-och-fattigdomsbekampning/agenda-2030/>

¹⁹ Europeiska barngarantin – Finlands handlingsplan. Statsrådets publikationer 2022:35

²⁰ SHM pressmeddelande 25.4.2022 Europeiska barngarantin genomförs som en del av den nationella barnstrategin

- a) barn ska vara drivkraft för förändring i det demokratiska livet och som deltagare i de politiska och demokratiska processerna
- b) barn ska ha rätt att förverkliga sin fulla potential oavsett social bakgrund
- c) där det är barns rätt att inte utsättas för våld
- d) där barn har rätt till ett barnvänligt rättsväsende som tar hänsyn till barns behov
- e) där barn tryggt ska kunna använda Internet och nyttja dess möjligheter
- f) där EU skall vara en union som stöder, skyddar och stärker barn i hela världen även under kriser och konflikter

2.4. Norden

Nordiska ministerrådet är de nordiska regeringarnas officiella samarbetsorgan och arbetar för gemensamma lösningar inom områden där de nordiska länderna kan uppnå större resultat genom att samarbeta än genom att lösa uppgifterna var för sig. Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige har varit medlemmar i Nordiska ministerrådet sedan 1971. Dessutom har Grönland, Färöarna och Åland fått en ökad representation och starkare ställning i Nordiska ministerrådet och har i dag i praktiken samma representation som ovan nämnda länder.²¹

Nordiska ministerrådet har fastställt En tvärssektoriell strategi för barn och unga i Norden 2016²², som följs upp vartannat år med visionen att Norden ska bli världens mest hållbara och integrerade region år 2030. Nordiska ministerrådet ska arbeta för att skydda och främja barns och ungas rättigheter samt främja deras möjligheter att utöva sina rättigheter och kunna vara delaktiga i samhället.

Ålands landskapsregering representeras i den nordiska barn- och ungdomskommitten (NORDBUK) av specialsakkunnig i jämställdhetsfrågor, vars ansvarsområde även omfattar demokrati och ungdomsfrågor. Ålands representant deltar i NORDBUKs möten och rapporterar om vad som är aktuellt på Åland gällande barn och ungas levnadsvillkor, t ex projektet Barns- och ungas hälsa och välmående, om Hälsa i skolan och andra undersökningar och satsningar som rör barn och unga på Åland. Arbetet har även omfattat deltagande i framtagandet av ministerrådets tvärssektoriella strategi för barn och unga där en ny strategi ska antas 2024. Uppdraget har även omfattat rekrytering av ungdomsrepresentanter från Åland till NORDBUK.²³

Angående samarbete på nordisk nivå kan nämnas samarbetsprojektet "De första 1000 dagarna i de nordiska länderna" för att stödja barnets psykiska utveckling och välbefinnande under barnets första tusen dagar i livet. Tillgängliga rapporter kartlägger nuläget, utvärderar insatser och arbetssätt och ger rekommendationer om fortsatt utveckling²⁴. Projektet pågick mellan åren 2019-2022 under Islands

²¹ <https://www.norden.org/sv/information/om-nordiska-ministerradet>

²² <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:971504/FULLTEXT02.pdf>

²³ Mail från specialsakkunnig Kristin Mattsson, 8/2023

²⁴ Rapport del 1: The first 1000 days in the Nordic Countries, A situation analysis, del 2: Psychosocial interventions and psychological tests, a review of the evidence, Rapport del 3: Recommendations

ordförandeskap i Nordiska Rådet, och har nu fått en fortsättning genom det nätverk²⁵ som bildats för att öka och sprida kunskapen kring betydelsen av barnets första levnadsår, för mental hälsa och välbefinnande senare i livet, stärka stödet till föräldrar under deras barns första 1000 dagar. Det gäller att hitta, reducera och följa upp riskfaktorer tidigt i livet på ett systematiskt sätt, förbättra kvalitet och jämlikhet i servicen till små barn och deras familjer, stärka det tvärssektoriella samarbetet till förmån för små barn och deras familjer samt främja gemensam nordisk forskning, kunskap och förståelse kring de första 1000 dagarna i livet.

2.5. En nationell barnstrategi i Finland

Utgående från den rapportering som alla de stater som ratificerat FNs konvention om barns rättigheter genomför, rekommenderade barnrättskommittén 2011 Finland att vidta åtgärder för att skapa en effektiv mekanism för att samordna genomförandet av politiken för barnets rättigheter mellan alla relevanta organ och institutioner på alla nivåer och utveckla en övergripande politik och handlingsplan för konventionens fulla genomförande.²⁶

Arbetet med att bereda en nationell barnstrategi, som sträcker sig över flera regeringsperioder, grundade sig på ett beslut som fattades vid dåvarande regerings ramförhandlingar i april 2018.²⁷ Beredningen av en barnstrategi var omfattande, se närmare rapporten Barnets tid.²⁸ Utgångspunkterna var barn, unga och familjers framtida välbefinnande, lärande, delaktighet, säkerhet samt mänskliga relationer och hälsa.

Strategin grundade sig på följande huvudlinjer: att skapa ett genuint barn- och familjevänligt Finland, att barns rättigheter och ställning ska befästas och att barn ska beaktas i all faktisk och politisk verksamhet samt erhålla information om sina rättigheter, att utsatta barns ställning tryggas och deras behov ska identifieras bättre.²⁹ Den nationella barnstrategin bereddes också genom ett parlamentariskt samarbete och publicerades 23.2.2021.

En barnstrategi behövs för att säkerställa det offentliga och familjernas gemensamma ansvar för barnen och de ungas välbefinnande i framtiden. Den statliga styrningen bör vara konsekvent och särskilt bildningsväsendets och social- och hälsovårdssektorns kontaktytor bör vara familje- och barninriktade.³⁰

²⁵ [Nytt nätverk om betydelsen av barnets första 1000 dagar i livet | NVC \(nordicwelfare.org\)](#)

²⁶ Barnrättskommitténs slutsatser och rekommendationer till Finland 2011: Utrikesministeriet 5.9.2017

²⁷ Arbetet för en nationell barnstrategi; Rapporten barnets tid. Statsrådets publikationer 2019:5

²⁸ Arbetet för en nationell barnstrategi; Rapporten barnets tid. Statsrådets publikationer 2019:5

²⁹ Den nationella barnstrategin. Komitebetänkande, den parlamentariska kommittén för den nationella barnstrategin. Statsrådets publikationer 2021:9

³⁰ Arbetet för en nationell barnstrategi; Rapporten barnets tid. Statsrådets publikationer 2019:5

Den nationella barnstrategin baseras på den kunskapsbas som finns avseende barn, unga och deras familjer samt de grundläggande och människorättsförpliktelser som Finland lovat uppfylla.³¹

Den nationella barnstrategin grundar sig också på FN:s konvention om barnets rättigheter (FördrS 59–60/1991), som är förpliktande för Finland. Kommittén för barnets rättigheter framförde i sina rekommendationer till Finland 2011 att tillgodoseendet av barnets rättigheter förutsätter en konsekvent barnpolitik och nationell samordning av frågor som gäller barnets rättigheter.³²

2022 inrättades den särskilda barnstrategienheten med anställda sakkunniga som lyder under social- och hälsovårdsministeriet. Enhetens centrala uppgifter är att samordna arbetet i nätverket för barnets rättigheter, säkerställa den parlamentariska anknytningen, genomföra, övervaka och rapportera om barnstrategin och att samordna och övervaka den europeiska barngarantin. Dessutom ska enheten stärka och främja insamlingen av data om barn, unga och familjer, utbildningen om barns rättigheter och delaktighet, bedömningen av konsekvenser för barn och barns delaktighet.³³

Publikationerna som genererats från utifrån den nationella barnstrategin är mycket omfattande, en del av rapporterna finns dock endast på finska. Nedan några exempel:

- Rapporten barnets tid, arbetet för en nationell barnstrategi 2040, (2019)
- Planen för genomförande av den nationella barnstrategin (2021)
- Den nationella barnstrategin, kommittebetänkande av den parlamentariska kommittén för den nationella barnstrategin (2021)
- Handbok för hörande av barn för lagberedare (2021)
- Handbok om bedömning av konsekvenserna för barn av lagberedare (2021)
- Uppföljningsrapport av statsminister Sanna Marins regering om genomförandet av den nationella barnstrategin (2023)³⁴

Barnstrategin skall sträcka sig över flera regeringsperioder, från regeringen Marin (2019–2023) överlämnades följande rekommendationer till nästa regering:

- a) Barnets rättigheter och särskilda ställning identifieras och beaktas i all verksamhet som bedrivs av det allmänna
- b) En helhetsbedömning av hur tjänsterna för barn, unga och barnfamiljer fungerar görs vart fjärde år. I utredningen ingår förslag på hur de missförhållanden som framkommit kan åtgärdas och tjänsterna förbättras

³¹ SHMs publikation (STM 2023:19) Barns självbestämmande och delaktighet i lagstiftningen om social- och hälsovård

³² Statsrådets publikationer 2021:9. Den nationella barnstrategin. Kommittebetänkande. Den parlamentariska kommittén för den nationella barnstrategin.

³³ SHM Pressmeddelande 5.9.2022 Ny nationell barnstrategienhet i Finland

³⁴ [Uppföljningsrapport av statsminister Sanna Marins regering \(2019–2023\) om genomförandet av den nationella barnstrategin - Valto \(valtioneuvosto.fi\)](#)

- c) Den sektorsövergripande samordningen av barn och familjepolitiken förstärks ytterligare. Samarbetet med olika aktörer fortsätter när det gäller att främja barns rättigheter och följa upp hur de tillgodoses
- d) Kunskapsunderlaget om barn ska göras mer tillräckligt och användbart
- e) Åtgärderna som genomförs för barn och unga efter coronakrisen följs upp och utvärderas
- f) Likabehandling av barn främjas ytterligare och ojämlikhet förebyggs särskilt i utsatta barn- och ungdomsgrupper och bland barn och unga som är utsatta för diskriminering
- g) Fortsatt stärkande av bedömning av konsekvenserna för barn samt barnbudgetering
- h) Fortsatt främjande av barns möjligheter att delta och påverka
- i) Fortsatt kommunikation om barnets rättigheter och barnstrategin samt främjande av utbildningar om barnets rättigheter.

Ur det i juni 2023 antagna regeringsprogrammet Orpo Ett starkt och engagerat Finland³⁵, framkommer att satsningen på genomförandet av åtgärderna som fastställts i barnstrategin fortsätter som en del av regeringens barn- och familjepolitik. I efterföljande budgetförslag vad gäller social- och hälsovårdsministeriets förvaltningsområde³⁶, reserveras fortsättningsvis medel, en halv miljon euro, för bekostande av kostnader som uppkommer av att koordinera implementeringen av barnstrategin, utvärdering, uppföljning och ledning. De uppgifter som barnstrategigruppen har är följande: insamling av kunskap, att göra barnkonsekvensanalys samt barnbudgetering, att höra barn, barns delaktighet samt kommunikation, att koordinera barnrättsnätverket och garantera den politiska kopplingen, att följa upp och utvärdera samt följa upp och rapportera angående barnstrategin och koordinera den europeiska barnstrategin.³⁷

2.5. Åländska program och policydokument

Nedan följer en förteckning över de program och policydokument som bl a omfattar samma målgrupp som en strategi för barn och unga.

2.5.1 Förslag till familjepolitiskt program

Förslag till familjepolitiskt program³⁸ antecknades till kännedom av Ålands landskapsregering 2015. Uppdraget för arbetsgruppen var att utarbeta ett nytt familjepolitiskt program samt ta fram underlag till en förnyad lag om hemvårdsstöd. Syftet med det familjepolitiska programmet var att sätta ramarna för familjepolitik i landskapet och var det första familjepolitiska programmet. Den primära målgruppen var samhällets beslutsfattare och andra aktörer som har makt, mandat och möjlighet att skapa goda förutsättningar för barnet och dess familj. Programmet innehåller en mängd åtgärder, liksom prioriterade områden:

1. Barns rätt till välfärd – förena familjeliv med arbetsliv

³⁵ Ett starkt och engagerat Finland. Förhandlingsresultat om regeringsprogrammet 16.6.2023

³⁶ Presentation av budgetförslag 2024 avseende social och hälsovårdsministeriets förvaltningsområde

³⁷ Förslag 28.8.2023 till budget för social- och hälsovårdsministeriets förvaltningsområde 2024.

³⁸ Förslag till familjepolitiskt program, antecknad till kännedom av Ålands landskapsregering 7.9.2015

2. Barns rätt till båda föräldrarna – jämställt föräldraskap
3. Barns rätt till trygghet och skydd – stöd till barnfamiljer

Programmet saknade ansvarspersoner/ansvarsfördelning vad gällde de föreslagna åtgärderna, liksom implementering och utvärdering av programmet.

2.5.2 Ungdomspolitiskt program för landskapet Åland

Det fanns ett ungdomspolitiskt program för landskapet Åland³⁹, som uppdaterades 2014. Därefter har det 2021 tagits fram ett nytt ungdomspolitiskt program för landskapet Åland (2021-2030) "Alla kan blomstra i ett bärkraftigt samhälle på fredens öar", men som inte antagits. I utkastet framkommer att det första ungdomspolitiska programmet för Åland framtog för åren 2003-2005. För närvarande finns således inget antaget ungdomspolitiskt program för landskapet Åland.

2.5.3. Utbildningspolitiskt program för landskapet Åland

Ålands landskapsregering antog 26.6.2015 ett utbildningspolitiskt program, Kompetens 2025 - Utbildning för en hållbar framtid på Åland.⁴⁰ Det framgår att det utbildningspolitiska programmet följs upp och utvärderas kontinuerligt. De mest långsiktiga målen som sträcker sig till 2025 skall utvärderas innan dess.

2.5.4. Ålands hållbarhets och utvecklingsagenda.

År 2014 beslöt Åland lagting och Ålands landskapsregering att gemensamt sträva efter en till fullo hållbar utveckling på Åland senast 2051. En utvecklings- och hållbarhetsagenda har tagits fram i nära samarbete med företag och civilsamhället. Sju strategiska utvecklingsmål har definierats och konkretiserats med målsättning att vara uppfyllda 2030.

Vad gäller det strategiska utvecklingsmålet 1. "Välmående människor vars inneboende resurser växer" omfattar målet flera delmål, t ex att alla barn, ungdomar, vuxna tar efter förmåga ansvar. Beroende på ålder och förmågor sker detta bland annat genom att vi tar hand om vårt välbefinnande och konsumerar måttfullt. Vi hjälps åt att spegla och bekräfta egenskaper som förnöjsamhet och lyhördhet. Vad gäller utvecklingsmål 2: Alla känner tillit och har verkliga möjligheter att vara delaktiga i samhället, kan följande delmål nämnas: Åland är barn- och äldrevänligt och personer mer funktionsnedsättning upplever trygghet, frihet och tillgänglighet, beslutsfattande är deltagandebaserat, förtroendet för samhällsinstitutioner respektive valdeltagande är högt, Ålands invånare, förenings- och näringsliv samt myndigheter är delaktiga i att utforma samhället och barn hörs i frågor som rör dem.

³⁹ Ungdomspolitiskt program för landskapet Åland, uppdaterad version 2014-2015

⁴⁰ Utbildningspolitiskt program för landskapet Åland. Kompetens 2025. Godkänt 25.6.2015

Fyra internationellt använda hållbarhetsprinciper och FN:s globala, hållbara utvecklingsmål (Agenda 2030) utgör ramverket för inriktningen av utvecklings- och hållbarhetsarbetet.⁴¹ 3 av 4 hållbarhetsprinciper hänför sig till användning av naturresurser medan det fjärde beskrivs enligt följande: .. i det hållbara samhället bidrar vi inte till att människor utsätts för strukturella hinder för hälsa, inflytande, kompetensutveckling, opartiskhet och meningsskapande⁴²

2.5.5. Det funktionshinderspolitiska programmet

Ålands landskapsregering antog 24.5.2022⁴³ Ett tillgängligt Åland (Ålands landskapsregerings funktionshinderspolitiska åtgärdsprogrammet år 2022-2025). Skrivningarna gällande barn och unga hänför sig framförallt till artikel 7 Barn med funktionsnedsättning i FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning⁴⁴. Åtgärder som syftar till att öka kunskapen om situationen för personer med funktionsnedsättning omfattar bl a lärare inom barnomsorg och grundskola liksom även gymnasialstadiet. I det funktionshinderspolitiska åtgärdsprogrammet nämns även den utredning⁴⁵ som ÅSUB gjorde 2022 på uppdrag av landskapsregeringens kultur- och utbildningsavdelning avseende barn, elever och studerande med neuropsykiatriska funktionsvariationer. Behovet av en bättre översikt av de barn, elever och studerande som erhåller olika typer av stöd nämns också samt att stärka tillgången till likvärdig service och tjänster samt avgiftsgrunder inom socialvården för personer med funktionsnedsättning. Vad gäller barn med funktionsnedsättning konstateras att bl a barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har haft svårt att få tillgång till funktionshinderservice och att antalet remisser avseende utredningar av neuropsykiatrisk funktionsnedsättning ökat med 57 % på 7 år.⁴⁶

2.5.6. Det ANDTS-politiska programmet

Ålands landskapsregering antog 27.1.2022 det Alkohol-, narkotika-, dopning-, tobaks- och spelpolitiska program 2022-2024⁴⁷ inklusive det därtill hörande åtgärdsprogrammet.⁴⁸ Det övergripande målet (Förebygga och begränsa de negativa fysiska, psykiska och sociala effekterna av ANDTS-bruk som hindra människor från att leva ett hälsosamt, tryggt och meningsfullt liv) är sex enskilda målsättningar med därtill hörande indikatorer.

⁴¹ <https://fn.se/globala-malen-for-hallbar-utveckling/>

⁴² https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/page/utvecklings-och-hallbarhetsagenda-for-aland_0.pdf

⁴³ Ett tillgängligt Åland. Ålands landskapsregering - funktionshinderspolitiska åtgärdsprogrammet

⁴⁴ Finlands FN förbund (2015) FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och dess fakultativa protokoll.

⁴⁵ <https://www.asub.ax/sv/utredning/barn-elever-och-studerande-neuropsykiatriska-funktionsvariationer>

⁴⁶ Ett tillgängligt Åland (2022) s 30

⁴⁷ https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/guidedocument/alr_andts-politiskt_program_2022-2024_270122.pdf

⁴⁸ Åtgärdsprogram för landskapsregeringens ANDTS-politiska program 2022-2024

Alla målsättningar omfattar även gruppen barn och unga men i tre av dessa, poängteras målgruppen speciellt:

- Debutåldern för alkohol, tobak och spel ska successivt höjas. Ingen under 18 år ska bruka ANDT eller spel om pengar (målsättning 2)
- Tillgången till vård och stöd av god kvalitet för personer med skadligt bruk eller beroende samt för deras anhöriga och närstående ska säkras och utformas utifrån varje persons behov och förutsättningar (målsättning 5)
- Skadeverkningar relaterade till alkohol, tobak, narkotika, dopningspreparat och spel ska minska. Barn och unga ska skyddas från skadliga effekter orsakade av andras eller eget bruk av alkohol, narkotika, dopning, tobak eller spel (målsättning 6)

Vad gäller åtgärdsprogrammet beskrivs insatser som landskapsregeringen, landskapsmyndigheterna samt särskilda av landskapsregeringen initierade funktioner och projekt förverkligar under programtiden, för att uppfylla de politiska målen. En översyn av programmet har gjorts under år 2023. Därtill genomförs årligen en ungdomsundersökning om bl användning av droger och psykisk hälsa i de åländska högstadierna samt gymnasieskolorna.

2.5.7. Folkhälsostategi för Åland

Ålands landskapsregering har i augusti 2023 antagit en Folkhälsostategi för Åland som ska tjäna som ramverk för åtgärder för att främja en bättre och mer jämlik hälsa på Åland. Beslut om att investera i specifika hälsofrämjande åtgärder ska fattas på basen av folkhälsostategin och ska identifiera hälsoområden som Åland hittills hanterat framgångsrikt och utmaningar som kräver nya eller förbättrade åtgärder.⁴⁹

Vad gäller målgruppen barn och unga är skrivningar i folkhälsostategin omfattande såväl gällande barn och ungas fysiska som psykiska hälsa. Angående försämringen av den psykiska hälsan behöver bakomliggande faktorer studeras och analyseras ytterligare och angående den fysiska hälsan föreligger ett åtgärds paket 2023-2025 för att främja fysisk aktivitet och hälsosamma matvanor i linje med målsättningarna i Folkhälsostategin för Åland 2023 – 2030⁵⁰. Enligt ovannämnda dokument skall omfattande åtgärder genomföras avseende barn och unga, t ex kunskapshöjande åtgärder för lärare i idrott och hälsokunskaper och idrottsledare, fritispenng till barn och unga, beredning av ungdomslag för att säkerställa tillgång till fritidsaktiviteter och mätning och återkoppling gällande fysisk förmåga hos barn genom MOVE.

2.6. Pågående projekt för målgruppen för barn och unga

⁴⁹ Ålands landskapsregering: Folkhälsostategi för Åland 2023-2030. ÅLR 2023/6570

⁵⁰ Åtgärds paket 2023-2025 för att främja fysisk aktivitet och hälsosamma matvanor i linje med målsättningarna i Folkhälsostategin för Åland 2020 – 2030. ÅLR 2023/6601

Nedan listas exempel på projekt som pågår under hösten 2023 för målgruppen barn och unga, och som behöver beaktas i arbetet med framtagande av en strategi för barn och unga.

2.6.1. Projekt Bygg respekt, motarbeta sexuellt våld i ord och handling

Projektet Bygg respekt, motarbeta sexuellt våld i ord och handling (2019-2023) är en pågående satsning som är tudelad, där projektet riktar sig dels direkt till gymnasieskolorna, dels har specifika medel reserverats för kunskapshöjande insatser, handledning och skapande av struktur i jämställdhetsarbete⁵¹ Satsningen har pågått under snart 5 år, 2019-2023 med nuåret som sista år.

2.6.2. Projekt Gymnasieutbildning för alla unga

Projektet gymnasieutbildning för alla unga⁵² genomförs under åren 2022-2023 i syfte att granska lagstiftningsbehov, tydliggöra kommuners, myndigheters och skolors uppdrag och utveckla strukturer, arbetssätt och rutiner genom samverkan mellan berörda myndigheter för att förebygga att ungdomar hoppar av skola och utbildning och utvecklar utanförskap. Målgruppen för projektet är ungdomar upp till 20 år inom följande kategorier: högstadiellev med risk för utanförskap, ung person utan avgångsbetyg och läroplikt, studerande i gymnasieutbildning med risk för att avbryta utbildningen, ung person utan gymnasieexamen som står utanför utbildning eller utanför både utbildning och arbetsmarknad.

Aktuella frågor inom projektet är bl a uppföljnings- och informationsansvar då en ungdom avbryter sin skolgång. ⁵³Projektet pågår till februari 2024, eftersom projektledaren anställdes i februari 2023.

2.6.3. Projekt Barn och ungas hälsa och välmående

Projektet barn och ungas hälsa och välmående är ett 3,5-årigt projekt (2023-2026) som finansieras via PAF-medel. Projektets övergripande syfte är att kartlägga strukturella hinder för arbetet med barn och ungas hälsa och välmående samt att föreslå och implementera långsiktiga lösningar mellan utbildningssektorn, socialvård samt hälso- och sjukvård. Målgruppen är barn och unga mellan 0-25 år. Projektarbetet sker i dialog med berörda aktörer på Åland.

Projektets övergripande syfte är tredelat⁵⁴

a) kartlägga och analysera strukturella hinder som riskerar att minska effektiviteten i dels det preventiva arbetet och för att minska risken för fysisk och psykisk ohälsa bland barn och unga dels det stöd som ges idag till barn och unga som inte mår bra

b) kartlägga och analysera vilka kunskapshöjande insatser, ändrade arbetssätt och eventuella andra interventioner i vår omvärld som har god evidens och som bedöms lämpa sig på Åland, och

⁵¹ ÅLR budgetförslag 2023

⁵² Gymnasieutbildning för alla unga, projektplan 17.8.2022. ÅLR 2022/6125

⁵³ Möte med projektledare Niklas Karlsson 15.9.2023

⁵⁴ Projektplan Barn och ungas hälsa och välmående- ÅLR 2023/687. 19.4.2023

c) föreslå och implementera långsiktiga lösningar inom och mellan utbildningssektorn, socialvård samt hälso- och sjukvård

Under hösten 2023 är det bl a aktuellt med en utredning avseende fritidspeng för barn och unga, etablering av en arbetsgrupp för att utreda problematisk skolfrånvaro och bemötande av barn, elever och studerande med neuropsykiatriska funktionsvariationer. Under höstterminen 2023 ordnas även en workshop med temat "Hur kan vi fortsatt stärka barn och ungas psykiska hälsa."

2.6.4. Särskilda medel för fritidsaktiviteter riktade till barn och unga

Under år 2023 har de åländska kommunerna möjlighet att ansöka om sammanlagt 200 000 euro för fritidsaktiviteter såsom idrott och kultur. Det är Ålands kulturdelegation som ansvarar för hälften av medlen och utbildnings- och kulturavdelningen vid Ålands landskapsregering som ansvarar för den andra hälften.

3. Diskussion och överväganden

3.1. Åldersgräns och tidsram

I grundlagen (FFS 731/1999) finns ingen definition av barn genom en särskild åldersgräns. I socialvårdslag (2020:12) för Åland definieras ett barn som den är under 18 år och en ung person som den som är 18-24 år.

I landskapslag (2020:32) om barnomsorg och grundskola, 4 § 1 mom. *Barnets bästa* Med barn avses varje människa under 18 år. Barnkonventionen slår i första artikeln fast att Som barn räknas varje människa under 18 år. Den nationella barnstrategin omfattar alla under 18 år.⁵⁵

Det kan konstateras att behoven och livsvillkoren ser väldigt olika ut för barn mellan 0-6 år, jämfört med 7-13-åringar och 14-17-åringar, vilket även behöver beaktas vid utformningen av en strategi, där även kraven på föräldrarna och på det omgivande samhället skiljer sig utgående från inom vilken åldersgrupp barnet befinner sig i.

När det gäller begreppet unga personer definierar t ex rikets ungdomslag (FFS 1285/2016) unga personer som personer som inte fyllt 29 år,⁵⁶ medan EUs ungdomsgaranti omfattar alla under 30 år. För närvarande ligger ett förslag i riksdagen där definitionen av en ung person i barnskyddslagen (FFS 417/2007) tillämplig genom landskapslag (2008:97) föreslås ändras från en person som är 18-24 år till en person som är 18-22 år. Detta för att anpassa åldersgränserna utgående från föreslagna sparåtgärder inom barnskyddets eftervård, där åldersgränsen för erhållande av eftervård föreslås sänkas från under 25 år till under 23 år.

⁵⁵ Den nationella barnstrategin. Kommittebetänkande.Statsrådets publikationer 2021:9

⁵⁶ Ungdomslag (FFS 1285/2016), gäller inte på Åland

I juridisk mening är personer under 18 år barn, medan FN⁵⁷ av statistiska skäl, definierar begreppet ungdom som personer mellan 15 och 24 år. Ungdomstiden förstås bäst utgående från en förklarande definition: övergångsperiod från barn till vuxen, från beroende (av vuxna) till självständighet. Detta är en orsak till att kategoriseringen av unga är mer flytande än för andra åldersgrupper. T ex fältarna på Åland arbetar förebyggande med åländska ungdomar i åldern 13-17 år⁵⁸; där används inte begreppet barn.

I denna fas av framtagandet av en strategi för barn och unga kommer åldersspannet att omfatta barn och unga mellan 0-17 år. Målsättningen framöver är att strategin även kan komma att omfatta unga personer över 18 år, bl a med beaktande av den strategi för vuxensocialarbete som är under beredning.

Målet är att färdigställa och anta en strategi för barn och unga under 2024 som ska sträcka sig över flera regeringsperioder. Strategin för barn och unga föreslås tas fram för perioden 2024-2030 vilket tidsmässigt sammanfaller såväl med Folkhälsostategin för Åland liksom med utveckling- och hållbarhetsagendan för Åland. Den kommande strategin samt därtill hörande åtgärdsprogram behöver förstås utvärderas regelbundet och revideras vid behov.

3.2. Övriga överväganden

Som av denna plan med all tydlighet framgår är barn och unga en grupp där det finns ett massivt kunskapsunderlag att ta del av; därtill pågår bara på Åland flera parallella processer som omfattar strategier och projekt som inbegriper eller riktar sig särskilt till barn och unga. Det är givetvis positivt med ett så stort intresse och engagemang för gruppen barn och unga. Med tanke på tidigare satsningar, resurser och ett hållbart arbetssätt är det lika viktigt att inte ta fram en strategi och dokument som saknar relevans eller förankring hos intressenterna. Arbetet ska resultera i en övergripande och långsiktig strategi med fastställda målsättningar, indikatorer för uppföljning av dessa samt en tydlig ansvarsfördelning.

Genom att ta del av t ex det arbete som den nationella barnstrategienhet utfört sedan 2022, kan arbetet vad gäller framtagande av en strategi för barn och unga på Åland, dra stor nytta av det omfattande material som redan finns. Nämnas kan att vid utformandet av den finländska barnstrategin bidrog över 100 finländska forskare med relevant kunskapsunderlag.

Även i Sverige finns det omfattande utredningar avseende barn, unga och familjer, som exempel kan nämnas utredningen⁵⁹ En uppväxt fri från våld. En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn.

För att arbetet med att ta fram underlag för en strategi för barn och unga på Åland kan gå vidare, föreslås att en styrgrupp med sakkunniga tillsätts. Medlemmarna i styrgruppen ska utifrån sina expertområden identifiera och bedöma de områden, och konkretisera målsättningar som strategin kan

⁵⁷ <https://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-definition.pdf>

⁵⁸ <https://www.kst.ax/klienter/tidigt-stod-barn-och-familjer/faltarna>

⁵⁹ https://www.regeringen.se/contentassets/27340f3a96404791bf2c2b6011f98778/sou-2022_70_volym-2.pdf

omfatta. Styrgruppen föreslås ha rätt att höra sakkunniga och experter samt företa studiebesök. Styrgruppen föreslås tillsättas under perioden 15.11.2023 – 15.6.2024 då uppdraget senast ska vara slutfört.

I Ålands landskapsregerings budgetförslag för 2024 har socialvårdsbyrån äskat om medel (2000 euro) för en parlamentarisk kommitte som har som uppgift att ge politisk återkoppling till landskapsregeringens social- och miljöavdelningen i arbetet med framtagande av en strategi för barn och unga.

Arbetet med att ta fram en strategi för barn och unga görs inom befintliga resurser som ett tvärsektorielt samarbete med målet att strategin för barn och unga på Åland skall kunna färdigställas och antas inom år 2024.

4. Sammanfattning

- I enlighet med Ålands landskapsregerings budget för år 2023 har en plan för en strategi för barn och unga sammanställts
- Planen omfattar bl a en kartläggning av de olika nivåerna och en del av det arbete som pågår vad gäller barn och unga lokalt, nationellt, på nordisk och EU-nivå samt inom FN
- För att komma vidare i arbetet med underlag och förslag till övergripande målsättningar och fokusområden föreslås att en styrgrupp tillsätts under hösten 2023, för perioden 15.11.2023 – 15.6.2024. Budgetmedel för en parlamentarisk kommitte är äskade för 2024
- På grund av regeringsbyte under senhösten 2023 förankras planen såväl i sittande regering som kommande regering